

О. Г. Коркішко

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ АКТИВІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто самостійну роботу студентів як одну з форм активізації навчального процесу, один з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом. Розкрито її функції, етапи та умови. Зазначено, що самостійна робота має бути організована системно, диференційовано, з обов'язковою перевіркою процесу виконання завдань і підсумковим контролем знань. Підкреслено, що якісна організація самостійної роботи викладачем, сама по собі, не дасть бажаного результату. Повнота самостійної навчальної діяльності залежить від самих студентів, їх активності, мотивації та розуміння значення виконання завдань. Тому однією з ключових ролей в організації самостійної навчальної діяльності є системна організація самостійної роботи самим студентом.

Ключові слова: самостійна робота студентів; функції, умови, етапи самостійної роботи; план самостійної роботи; консультації з виконання завдань самостійної роботи; контроль за виконанням і результати самостійної роботи; професіоналізм викладача; активізація самостійної навчальної діяльності.

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку України вища школа зазнала значних змін, пов'язаних із трансформуванням організації педагогічного процесу. На сьогодні сучасний науково-технічний та культурний прогрес, удосконалення наукових знань і розвитку виробництва зумовили пошук і впровадження концептуально нових підходів до системи освіти, змін наявної структури професійної підготовки молоді. Ці зміни значно загострили проблеми саме практичної підготовки студентської молоді до майбутньої професії.

Розвиток української держави, її національне відродження та перехід до якісно нових ринкових відносин кардинально впливають на роль і місце майбутнього спеціаліста. Побудова національної системи освіти, входження в Європейський освітній та науковий простір і запровадження Болонської системи передбачає новий підхід до професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Принципово нові соціально-економічні засади зумовлюють посилення уваги суспільства до підвищення загальноосвітньої й фахової компетенції майбутніх спеціалістів. Концепція модернізації сучасної української освіти передбачає підготовку кваліфікованих, компетентних фахівців на рівні світових стандартів, соціально й професійно мобільних, конкурентоспроможних на вітчизняному та світовому ринках праці. Виконання завдань, що постали перед вищою школою, вимагають пошуку

нових шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, розроблення нових методів й організаційних форм взаємодії викладача та студента.

Важлива роль в оволодінні студентами знаннями, уміннями та навичками належить самостійній роботі, яка поступово стає однією з провідних форм активізації навчального процесу. Вона набула особливого значення після приєднання у 2004 р. вищих навчальних закладів нашої держави до Болонських реформ, коли активно почалося впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Ця система, насамперед, ґрунтується на самостійній пізнавальній діяльності студентів, стимулює проблемний, дискусійний характер навчання, підвищує творчу активність студентів у процесі оволодіння професійними й загальноосвітніми знаннями. Поняття активізації, оптимізації та інтенсифікації всіх ланок навчально-виховного процесу стають невід'ємними складовими сучасної науки.

На наш погляд, одне з головних завдань викладача вищого навчального закладу – виростити з кожного студента професіонала своєї справи. Актуальність означеної проблеми зумовлюється необхідністю забезпечення безперервності освіти та самоосвіти майбутніх педагогів практично впродовж усього життя.

Аналіз актуальних досліджень. В останні роки в зарубіжній та вітчизняній педагогічній літературі посилилась увага до питань використання самостійної роботи у вищих навчальних закладах. Актуальними стали питання організації самостійної діяльності студентів у навчальному процесі.

Самостійну роботу як особливу форму навчальної діяльності, у процесі якої студенти оволодівають знаннями й уміннями, а також розвивають такі якості особистості, як самостійність та активність, розглянуто у працях А. Алексюка, Г. Гнитецької, В. Козакова, Р. Нізамова, П. Підкасистого, О. Савченко, Р. Семенової, Д. Тетеріної. Окремі аспекти проблеми самостійної роботи в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу висвітлено в публікаціях О. Василенко, Н. Гавриш, Л. Гайдаржійської, А. Семенова, зокрема питання організації самостійної роботи. О. Стягунова розглянула питання активізації самостійної роботи.

Дослідження Л. Вяткіна, М. Гарунової, І. Лернер, М. Махмутова, П. Підкасистого та ін., присвячені загальнодидактичному, організаційно-діяльнісному, методичному аспекту організації самостійної роботи студентів, розкривають багато сторін досліджуваної проблеми, особливо в традиційному дидактичному плані.

Важливу допомогу в процесі теоретичного усвідомлення нових тенденцій у вітчизняній педагогічній науці надало вивчення праць

А. Бойко, Н. Дем'яненко, Т. Лукіна та ін. щодо індивідуальних тьюторських завдань для самостійної роботи студентів.

Отже, ми бачимо, що проблему організації самостійної роботи, її роль в активізації навчального процесу висвітлено в працях багатьох учених. Сучасні дослідники розглядали самостійну роботу як двобічний процес взаємодії організуючої (керівної) діяльності викладача та самостійної діяльності студентів. Організація такої діяльності уможлиблює поєднання двох важливих принципів: принципу керівництва навчальним процесом із боку викладача з принципом саморегуляції навчання студентами.

Мета статті – розглянути деякі аспекти організації самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі, визначивши її функції, етапи та умови. Показати, що ефективність, повнота самостійної навчальної діяльності залежить від викладача та від самих студентів, від активізації їх самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу. Самостійна робота є однією з форм активізації навчального процесу, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом. Усі світові та пропонувані останнім часом національні стандарти визначили саме самостійну роботу як основу навчання. Вона спрямована на формування самостійності фахівця, уміння здійснювати самостійний пошук, системний аналіз та узагальнення навчально-методичної та наукової інформації, професійно важливих дій до самопідготовки у процесі виробничої практики, здатності приймати конструктивні рішення тощо.

Проблему оптимальної організації самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання досліджено викладачами кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету». Усебічне та глибоке вивчення теоретичних аспектів цієї проблеми дало змогу чітко скоординувати стратегію організації самостійної навчальної діяльності студентів в аудиторній та позааудиторній діяльності, яка, по-перше, передбачала визначення суті самостійної навчальної діяльності, що реалізується безпосередньо в процесі аудиторних занять – на лекціях, практичних і семінарських заняттях, під час виконання лабораторних робіт; поза розкладом – на консультаціях із навчальних питань, у процесі творчих контактів, під час ліквідації заборгованостей та виконання індивідуальних завдань тощо; у бібліотеці, удома, на кафедрі у процесі виконання навчальних і творчих завдань. По-друге, вона розглядалася як компонент цілісної системи підготовки майбутнього педагога, компетентного фахівця, здатного до розв'язання професійних завдань.

Особливо відзначимо, що самостійна робота студента, яка є суттєвим елементом активізації навчального процесу, виконує такі функції: пізнавальну – поглиблення та вдосконалення системи теоретичних і практичних знань, умінь та навичок, підвищення рівня освіченості, систематизація знань, удосконалення культури розумової праці, стимулізація самостійності студентів, творчості, розвиток пізнавальних інтересів тощо; розвивальну – підвищення культури розумової праці, збагачення інтелектуальних здібностей, активізація логічного мислення, мовлення, пам'яті, уваги, уваги тощо; виховну – формування волі, цілеспрямованості, відповідальності, дисциплінованості, самостійності як риси характеру в тісному зв'язку з самоконтролем тощо; *стимулюючу* – більш чітко й усвідомлене виявлення мотивації та цілеспрямованості щодо набуття знань, розвиток спонукальних мотивів до самостійної роботи; контрольну – перевірка знань та об'єктивна їх оцінка, виявлення успіхів і недоліків у знаннях, уміннях і навичках, встановлення причин і шляхів їх усунення, визначення форм роботи, спрямованих на поліпшення успішності тощо.

Самостійна робота має бути організована системно, диференційовано, раціонально з обов'язковою перевіркою процесу виконання відповідних завдань і підсумковим контролем знань. Організація самостійної роботи студента повинна включати в себе такі етапи: складання плану самостійної роботи з дисципліни; розробку та видачу завдань для самостійної роботи; організацію консультацій із виконання завдань; контроль виконання й результатів самостійної роботи.

Складаючи план самостійної роботи, необхідно обов'язково вказувати кількість годин, відведених на кожну тему, враховуючи складність теми, наявність теоретичного матеріалу та додаткової літератури. Сутність самостійної роботи визначено особливостями поставлених навчально-пізнавальних завдань. Тому для досягнення результатів самостійної роботи викладач має бути впевненим, що студент усвідомлює сутність поставленого завдання, може самостійно визначити послідовність його виконання, відрізнити головне від другорядного, володіє навичками опрацювання літературних джерел.

На наш погляд, хоча самостійна робота має узагальнений характер, важливо використовувати індивідуальний підхід з урахуванням рівня підготовки, наукового потенціалу, інтересів кожного студента. Це можливо, як зазначили сучасні науковці Н. Гавриш та Т. Лопухіна, за рахунок таких дій: варіативності завдань за ступенем складності й самостійності виконання; на основі поєднання колективних, групових та

індивідуальних форм роботи як у процесі аудиторних занять, так і в процесі самостійних дій під час позааудиторної діяльності; стимулювання взаємоперевірки, самоконтролю й самоаналізу студентами ефективності своєї роботи й рівня власної професійної підготовки; широке залучення студентів до науково-дослідної роботи [4].

Значну увагу має бути приділено організації консультацій із виконання завдань самостійної роботи. Вони можуть бути обов'язковими, проводитися за бажанням студентів або з ініціативи викладача. Під час консультацій студенти можуть заповнити прогалини в знаннях із предмета чи окремої теми; конкретизувати неточності, які виникли у процесі сприйняття й осмислення матеріалу; розширити свої знання за рахунок отримання додаткової інформації; обговорити цікаві, проблемні питання тощо.

Безумовно, ми не виключаємо важливість контролю за виконанням та результатами самостійної роботи, бо контроль уможлиблює виявлення рівня освоєння студентом навчального матеріалу; уміння використовувати теоретичні знання у процесі виконання практичних завдань; сформованість загальнонавчальних умінь і навичок; творчий підхід до виконання самостійної роботи; рівень відповідальності за своє навчання й самоорганізацію самостійної пізнавальної діяльності тощо.

Зауважимо, що реалізація організаційних етапів самостійної роботи буде ефективною у процесі дотримання низки умов:

- забезпечення оптимального поєднання обсягу аудиторної та самостійної роботи;
- методично правильна організація роботи студента в аудиторії та поза нею;
- забезпечення студента необхідними методичними матеріалами з метою перетворення самостійної роботи на творчий процес;
- контроль над організацією та ходом самостійної роботи та використання різноманітних форм оцінювання, що заохочують студента до якісного її виконання. Ця умова в тій чи іншій формі має використовуватися в перших трьох, щоб контроль був не стільки адміністративним, скільки саме повноправною дидактичною умовою, що позитивно впливатиме на ефективність самостійної роботи в цілому [1].

Як показує наш досвід та досвід сучасних науковців, самостійна діяльність студентів опосередкована професіоналізмом викладачів. Тому, говорячи про професіоналізм студентів, необхідно одночасно акцентувати увагу на науково-професійному самовдосконаленні викладачів. Сучасний викладач має займатися самоосвітою, тобто знайомитися з науковою

літературою, монографіями, дисертаціями, тримати в полі зору новітні наукові дослідження тощо; розробляти й опановувати тему наукового дослідження; постійно оновлювати зміст дисциплін, які викладаються; вести методичну роботу й обмінюватися досвідом із колегами; накопичувати й узагальнювати індивідуальний досвід щодо керівництва самостійною діяльністю студентів; використовувати педагогіку співробітництва зі студентами, вдумливо і дбайливо ставитися до їхніх потреб і створення умов для активізації самостійної діяльності.

На нашу думку, якісна організація самостійної роботи викладачем, сама по собі, не дасть бажаного результату. Повнота самостійної навчальної діяльності залежить від самих студентів, від їх активності, мотивації та розуміння значення виконання завдань тощо. Самим життям доведено, що тільки ті знання, яких студент дійшов самостійно, завдяки власному досвіду, думкам і діям, стають справді міцним його здобутком. Тому однією з ключових ролей в організації всієї самостійної навчальної діяльності є системна організація самим студентом самостійної роботи.

Отже, під час виконання будь-якого виду самостійної роботи студент повинен пройти такі етапи [2]:

- визначення мети самостійної роботи;
- конкретизація пізнавального (проблемного чи практичного) завдання;
- самооцінка готовності до самостійної роботи щодо розв'язання поставленого чи вибраного завдання;
- вибір адекватного способу дій, що веде до розв'язання завдання (вибір шляхів і засобів для його розв'язання);
- планування (самостійно чи за допомогою викладача) самостійної роботи;
- реалізація програми виконання самостійної роботи;
- здійснення в процесі виконання самостійної роботи управлінських актів: саморегулювання навчання; самоконтроль за ходом самостійної роботи, самоконтроль проміжних і кінцевого результатів роботи, коригування на основі результатів самоконтролю програм виконання роботи, усунення помилок і їх причин; самоаналіз результатів навчальної діяльності.

Досвід роботи показав, що ефективність поетапної самостійної роботи студентів також залежатиме від активізації самостійної навчальної діяльності, яка має бути спрямована на: самостійний розподіл власного часу; планування та вибір порядку виконання завдань; вибір змісту та способів виконання; можливість працювати в індивідуальному темпі та стилі; виконання завдання

відповідно до власних умінь; регулярне отримання інформації про результати виконаної роботи; можливість порівнювати досягнутий рівень своїх знань із рівнем інших студентів; отримання результату щодо успішного оволодіння спеціальністю й отриманням диплома тощо.

Висновки. Вища школа поступово переходить від передавання інформації в готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів, формування в них досвіду самостійної навчальної роботи. Отже, самостійна робота є організованою викладачем активною діяльністю студента, спрямованою на активізацію навчального процесу. Вона вимагає від викладача ретельного її планування, розробки, створення умов ефективної організації та контролю. Від методично правильної організації самостійної роботи багато в чому залежатиме результат навчання студентів, їх майбутня професійна діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алханов А. Самостоятельная работа студентов / А. Алханов // Высшее образование в России. – 2005. – № 11. – С. 86–89.
2. Ахмадиева З. Р. Внеаудиторная самостоятельная работа студентов как важнейшая форма организации образовательного процесса в вузе / З. Р. Ахмадиева // Актуальные проблемы реализации образовательных стандартов нового поколения в условиях университетского комплекса : материалы Всероссийской научно-методической конференции ; Оренбургский гос. ун-т. – Оренбург : ОГУ, 2–4 февраля 2011. – 763 с.
3. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів / В. Буряк // Вища школа. – 2001. – № 4–5.
4. Гавриш Н. В. Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки / Н. В. Гавриш, Т. В. Лопухіна // Проблеми сучасної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія : зб. статей: Вип. 8. – Ч. 1. – Ялта : РВВ КГУ, 2005. – С. 8–14.
5. Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у вищих закладах освіти / Л. М. Журавська // Освіта і управління. – 1999. – Т. 3. – № 2. – 107 с.

РЕЗЮМЕ

Е. Г. Коркишко. Педагогические основы активизации самостоятельной работы студентов.

В статье рассматривается самостоятельная работа как одна из форм активизации учебного процесса, одно из основных средств овладения учебным материалом. Раскрыты ее функции, этапы и условия. Отмечено, что такая работа должна быть организована системно, дифференцировано, с обязательной проверкой процесса выполнения задач и итоговым контролем знаний. Подчеркнуто, что качественная организация самостоятельной работы преподавателем, сама по себе, не даст желаемого результата. Полнота самостоятельной учебной деятельности зависит от самих студентов, их активности, мотивации и т.п. Поэтому, одной из ключевых ролей в организации учебной деятельности является системная организация самостоятельной работы самим студентом.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов; функции, условия, этапы самостоятельной работы; план самостоятельной работы; консультации по

выполнению заданий самостоятельной работы; контроль выполнения и результаты самостоятельной работы; профессионализм преподавателя; активизация самостоятельной учебной деятельности.

SUMMARY

E. Korkishko. Pedagogical foundations of the activization of the students' independent work.

The independent work of the students as one of the forms of the activization of the educational process and one of the main means of acquiring the studied material is considered in the article. The functions of this work, namely the cognitive, developing, educational, stimulating and control are also revealed.

It is noted that the independent work should be organized systematically and differentially with the obligatory checking up the process of fulfilling the corresponding tasks and the final control of the acquired knowledge. The organizational process of the independent work of the students should include the following stages: to compose the plan of the independent work on a subject; to work out and hand the tasks; to organize the consultations on fulfilling the tasks; to control the fulfilling and the results of the independent work.

The realization of the organizational stages of the independent work will be effective only on some terms: provision of the optimal unification of the volume of the auditory and independent work; methodologically correct organization of the student's work in the class and out of it; provision of a student with the necessary methodological materials; control over the organization and the course of the independent work.

It is emphasized that a teacher must pay attention to his self-education, that is he must make his acquaintance with the scientific literature, follow the latest scientific investigations, etc.; work out and master the topic of the scientific investigation; to refresh the content of the study subjects he teaches constantly; to carry out methodological work and share the experience with his colleagues; to accumulate and generalize the individual experience of guiding the students' independent work; to use the pedagogy of collaboration with the students providing the conditions for the activization of their independent activities.

The experience of our work has shown that the efficiency of the stage-by-stage independent work of the students will greatly depend upon the activization of the independent educational work directed at: independent distribution of one's time; planning and choice of the order of fulfilling the tasks; choice of the content and ways of fulfilling; possibility to work following one's individual tempo and style; fulfilling the tasks according to one's skills; receiving the information regularly concerning the results of the work already fulfilled; possibility to compare one's achievements with the level of other students; receiving the results of the successful acquisition of a specialty and getting the diploma.

Key words: *students' independent work, functions, conditions, stages of independent work, plan of independent work, consultations on fulfilling the tasks of the independent work, control of fulfilling and the results of the independent work, teacher's proficiency, activization of the independent study activities.*